

Öt verseskötet

Az üzletek kirakataiból eltűntek a karácsonyi vásár feliratai. Könyvhetek előtt és után hétköznapi életüket élők a könyvesboltok is. Használjuk ki ezt a ritka alkalmat, és emeljünk le néhány könyvet a polcok megritkult sorából. S ha a véletlen úgy hozza, hogy a Szépirodalmi Könyvkiadó év végi verseskönyvei közül került a kezünkbe öt — azt inkább csak a véletlennek lehet felírni.

Garai Gábor: Kedd

című legújabb, sorrendben hetedik verseskönyve, a *Kedd* nemcsak a számmisztikát igazolja azzal, hogy szerencsés kézzel alkotott, szép mű lett, de hiszem, hogy a költői oeuvre-ben is nagy fontosságú. *Iamerkedem a világgal megint | hisz ábrát s nyelvet is elfeledtem | míg a kétség feketét s rózsaszínt | váltó prizmáit hordtam a szememben* — vall egyik versében a költői világlátás táját, tárgyakat, színeket és hangokat átlyengítő változásairól. Ahogy a színházi világító a reflektor sugarát, úgy bocsátja lassú engedékenységgel a tisztuló fényt a világra mintegy versenként melegítve a színt. Az első ciklusnak, és talán az egész kötetnek legnagyobb verse az *Idegesztály*. Garai a világ és az egyén közti kapcsok meglazulásának tanújaként fordul a „megtartó közösség”-hez, a kívülállókhoz. „Az emberélet útjának felén” túl jut el immár akár emberséget és szerelmet is elhagyva csupán az igazság virrasztó közelségének tudatában a „kilépni önmagunkból” közösségi érzésig. Így szólhat meg nem kevésbé személyes és szenvedélyes de mindennapi énnünkhez közelebbi szavakkal a *Hittel és haraggal*, a *Vernek egy embert* (mintegy visszhangozva a voynyeszenszkiji *Útnekegy aszont* rokonhangjaira) költőjének vallomása, a kis hazugságok, megalkuvások és árulások közegeiben is a feltétlen bizalmat hirdető ember töretlen hite.

A „harmadik Garai”, a tanulmányíró az *Élet és Irodalom* január 14-i számában szólal meg.

Fodor József: Mindennapi költészet

című — általunk is kiválasztott — kötetét elemezve tanítványi tisztelettel: „itt nem a resignált és megfáradt költő búcsúzik az élettől... nem, valóban szó sincs itt búcsúzásról, még csak pedáns összegezésről sem: ez az „örögkori” — valóban csak az évek számára éltes — költészet egészen egyedülálló teljesítmény líránkban. Bölcs és mégis fiatalos, áttekinthető, de mégis előrenéz, itt-ott kiábrándult, de mégis tette-re-készítő, kamazsosan, olykor könnyelműen csapongó, de férfiasan felelős beszéd”.

S ez nemcsak szavak játéka. Garai azért és most adózik az *Enekek* napközben költőjének, mert most talál egymásra világérzésük egy-egy nyugodt pillanatot „öröms” borzongásaiban — *Jó ez a gazdagság, jó hogy nyugodt vagy / Mely nagy csendben elhal a világ / S hogy tudod már, milyen kicsi, mi itt nagy, / Öröng az ember, s birkóznak a fák* — s főleg a „férfiasan felelős beszédben”. Fodor József „tücsökzeneje” (ezt kettős idézőjelben kellene írni) sajátos egysége az önéletrajzi líra meditatív és a nagy angol romantikust, Shelleyt idéző epika filozofikus elemeinek.

Kárpáti Kamill: Ördöggolyó

című verseskönyve nem kevesebb, mint tizenöt év munkájának eredménye — éppen a kimunkáltságra hivatkozik a tisztelt olvasó előtt. Az ördöggolyót Kínában nemzedékek fúrták-vesték egyetlen darab elefántcsontból hangyszorgalommal, s végül, anélkül, hogy szétvágható és összeforrasztáshoz a modern játékkészítés egyszerű machinációhoz folyamodtak volna, a legkülső gömbben kialakult a második, abban a harmadik, negyedik golyó. „Így ez a cím sugalmazza az elemzés módszerét is. Türelemre és némi ügyességre biztat. A hosszú teremtés időt kér nemcsak az ész — a szeretet számára is.”

Sajnos, nem tudtam rájönni, hogy türelmemben vagy hozzáértésemben van-e a hiba. A nagyon zavaros világnézetet — sőt, egyáltalában: világréndet — tükröző versek ugyanis nem egyszerűen érthetetlen élettrajzi vonatkozások *A kirakatkól / Wolff Feri mellészobra nevet, de a — szavunknak nemcsak macskakörmözött értelmében — „szédületes” képzarok az utca vet most cigánykeréket / hiszen a hatalmasok nem járják. / Csak az életben ismeretlen költő / látja néha a köd-bárkát / amint háztól házig hullámozik, / s begyűjti elpergett napok árát, a kétségbeesjten rossz rímek és ritmusok miatt folynak össze szemem előtt borzalmas zagvasággá a versek.*

Sajnos, hasonló okok miatt nem tudtak a szívémben férközni

Varga Katalin: Az égő csipkefa

egyébként nagyon magas emberi kvalitásokról tanuskodó művei sem. Az ismert gyerekkönyvírónak ez a most megjelent második verseskötete a súlyosan beteg férj mellett négy gyerekkel bajlódó, önfeláldozó asszony lírai önvallomását és egy oratóriumot fog egybe. Megrázó élmény, ha az olvasó csak a kegyetlen tényekre és nem az alkalmakként tetszetősnek és modernnek tűnő megoldásokra tekint.

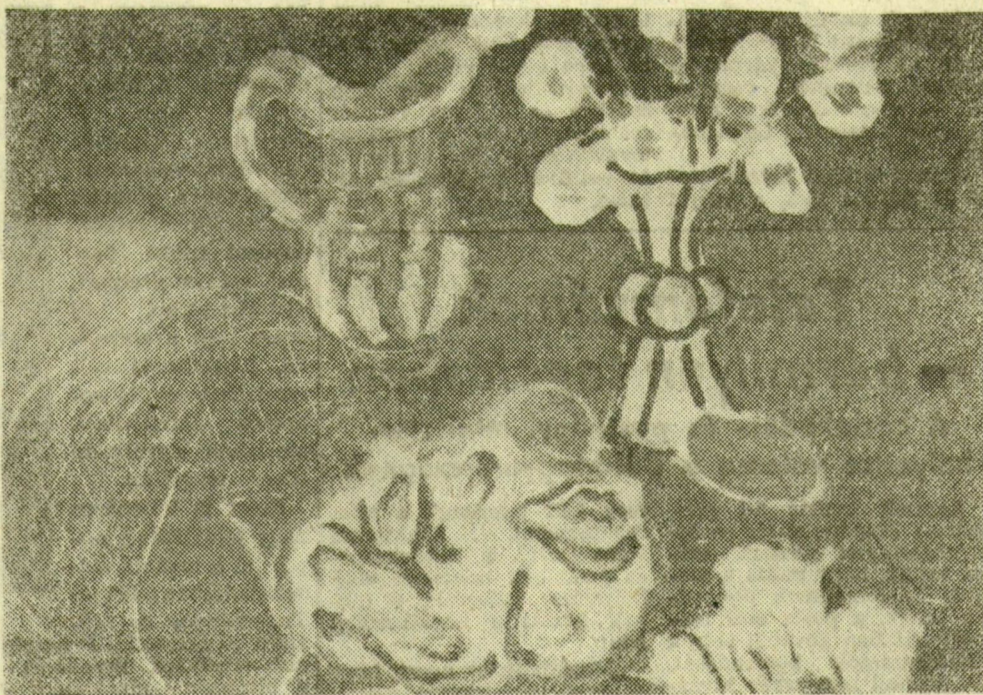
Vidor Miklós: Lakatlan évszak

című kötete az évtizedes műfordítói gyakorlat eredményeként is gondossággal — és intellektuális pontossággal — út el az előző kettőtől. A *Nyugtalan-ság énekének* szerelmet búcsúztató keserűsége, a *Kloroform* rejtjelekkel teljes magánya, az *Arany* és *méz* mindennapi kettőségek közé feszült szorongása, a *Tanúk beszéde* mesterekre, pályatársakra és szeretett nőkre emlékező meditáció után az utolsó ciklus madártávlatú eszmélkedése, a *Másvilág* idegensége oldja józan jelenné az emlékezést.

VERESS MIKLÓS

Utazás a művészetek országútjain

„Vadak” között

Henri Matisse, így tartják az egész világon, a XX. század egyik legnagyobb mestere. Műveinek nagyszemű gyűjteménye látható a legrádi Ermitázsban, különben a párizsi Musée de l'art moderne-nál. Ő az úgynevezett „école de Paris”, a párizsi „iskola” vezető mestere, de fő alakja annak az irányzatnak is, amelyet *fauvismus* (fóvizmus) néven ismer a legújabb művészet története.

A fauvok, magyarra fordítva a szót: *vadak* mozgalma 1906-tal datálható. Ebben az esztendőben a Fügetlenek Szalonjában együtt szerepelt egy csoport fiatal festő. *Vásznakon harsoztak a színek és szabadon írta erős kontúrait az ecset. Vauxcelles úr, a neves kritikus a színeknek ezen az orgiáján megütöközt.* A terem közepén egy kis *Donatello* modorában készült szobor állott, Vauxcelles így kiáltott fel: *Donatello a vadak között!* A szó futótűzként terjedt el szak-körökben, a mozgalom el volt keresztelve. A modern művészetet a XIX. század Párizsában még irtani lehetett, a XX. században megindult diadalútján. Matisse egyike lesz a zászlóvivőknek.

Persze nem minden érték, ami új. Igaza volt Tornyai Jánosnak, aki ha igaz az anekdota, arra a kérdésre, mi a véleménye a modern művészetről, így válaszolt: *Olyan nincsen. Van jó kép és van rossz kép.*

Elképzelem olvasóim arc-kifejezését ennél a megállapításnál, bizonyára azt fejezi ki: — Ezzel ugyan nem megvünk sokra, nem vagyunk szakértők, hogy eldöntsük egy művészi alkotásról, jó-e, vagy rossz. De látom a felcsillanó szemeket is: bírói székre ülhetünk, a művészt aszerint alkosson, amilyen szabályt mi szabunk neki.

Egyik álláspont sem vezet eredményre. Mégis csak tanulni kell valamit a dologról, el kell sajátítani a képzőművészeti alaprólírtást. Ez nálunk ma már mindenki számára hozzáférhető. Ennél is fontosabb azonban, hogy *ne sajátítsunk el hamis tetteket, rossz konvenciókat.* Nézzünk a gyermek tiszta szemével is egy kicsit, már amennyire az lehetséges.

Matisse úgy néz. Bizony ez az itt közölt csendélet, ha akarom, jobban hasonlít a kis iskolás lányok festményeihez, mint a XVII. század holland csendéleteihez. Azok „gyönyörűen kidolgozottak”, a tárgyak csak úgy csillognak az anyagszerűségtől. A festészet minden elkövet ott, hogy magára öltse a tárgyi valóság tulajdonságait, festők és ecset minden mást meg akar mutatni, de nem önmagát. A kép síkját tagadnia kell a tér látszatával, a színek eredeti minőségét az árnyalattal, az ecset munkáját a sima el-

dolgozással. Szép dolog a valóság csalódásig hű másának illúzióját nyújtani, kétségtelen. Csak hogy ez a fajta szépség szervesen egybekötődik azzal a polgári, sőt kispolgári (s a szót itt nem lebecsülésből használom) szemléletmóddal, amely a régi Hollandiában gyarapodó, szorgalmas és tiszta, a maga házatájának világát élvező embernek természetesen sajátja volt. *Akkor felfedezésnek számított, hogy kedvelt lakhelye, eszközei, virágai és tápláléka immár nemcsak szentek szolgálatában méltók az ecsetre, hanem mint egyszerű emberi élet tartozékai is.* Ez a felismerés azonban ma már nem lehetne meghatározó része a kort vezető eszmék rendszerének. Nem úgy élünk, nem azt tudjuk ebben az évszázadban, ahogyan éltek és amit tudtak akkor.

Igen, hallom a kérdést, de hát a múlt értékei, ha egyszer létrejöttek, nem marandók-e? Igen marandók a legnagyobb mértékben, de csak akkor, ha megőrzöttük a sikerül megtartanunk azokat, ami annyit jelent, mint tovább élni az életet. A régi modort fenntartva csak alulmaradhatunk a régivel való versenyben, mert a mi törekvésünk mögött nem hatna az eleven élet, az *ő elevenességük helyére a mi színészkedésünk lépne.* Ez lenne az igazi dekadencia. A régi azonban szerves része az újának, valahogy úgy, ahogyan ifjúko-

runk valóságos része későbbi énnünknek s nem tőle független külső tárgyra való emlékezés.

Persze, tudom én, hogy a mi korunk nehezebbé teszi a korral való sokoldalú szellemi együtt-tartást, mint eddig bármelyik korszaka a történelemnek. A régieknek megvolt a maguk többé-kevésbé zárt esztétikai rendszere, szemléletmódja, stílusa. Természetes volt, hogy azon belül gondolkodtak, hamarosan kiismerték magukat szimbólumaiban, formanyelvében, s így a munkák minőségének megkülönböztetése jó ösztönükre lehetett bízva: ahol több élet sugárzott át a művön, jobban tetszett.

Igy lehetne ez ma is, nehezséget okoz azonban, hogy korunk a kifejezési formák, irányzatok egész sorát hozza létre, s ezek mindegyike sajátos felfogását kívánja a mai életstruktúra különféle oldalával való kapcsolatoknak. Bonyolítja a helyzetet az is, hogy korunk nemcsak a közvetlen hagyományokat tudja magáénak, hanem úgy szólván mindent, amit a világ összes népe minden időkben produkáltak.

Matisse festészetében például nemcsak *Cézanne* és *Gauguin* számít előzménynek, hanem rokonra talál az egyiptomiak síkban tartott ábrázolásaiban éppúgy, mint a japán ecsetjárás írásos mesterességében. Engem ennek a csendéletnek vitalitása a krétai falfestményekre emlékeztet.

let Nyugat-Európában a Kelet hatása régi keletű, felbukkan a rokokó idején, a klasszicizmus korában, *Manet*, *Van Gogh*, *Gauguin* tudatosan foglalkoznak a japán támaszok dekoratív, árnyékmentes színességével, vanaikultúrájával. Így a szécsesszítő is.

Matisse ezen a nyomon megy és hitvallásává válik a kifejezés, az expresszió elsőrendű fontossága a művészetben. Az ő kezéjében persze nem a keleti iskolák évszázados csiszoltsága, hagyományát átörökítő feudális szellemi kötöttsége teremt kalligráfiát, hanem egy magasán fejlett individualizmus egyéni kézírása felől közelíti meg a rokon eszményt: a természet külső formáinak utánzása a jellemző, hanem a vele való együttműködés funkcionális öröme. Matissera a néger művészet is ilyen expresszív irányban tett mély hatást. *Eletöröm* jut kifejezésre a színek ujjongó ünnepi melegségében, a vonalak ritmikus lejtésében.

Képzünkön az asztalterítő ciklámenszínű, a háttér terrakotta, zöld levelek és zöld kontúros váza, szűzfehér virágok és állatszóna sárga citromok foltjai, szilvakék szegélyű tányéron osztrigák játékos hullámmozgást idéző eleven vonalainak vörös-kékje.

Olyan egyszerűség ez, amely minden festeni tudáson túl válik elemivé, nyomokban, jelekben kifejezővé, ellentétben a gyermek, még differenciálatlan, bár spontaneitásban úgyszintén expresszív kifejezésmóddal. Ne gyanakodjunk, hogy Matisse kevés munkával akar drágán eladni fércművet korunknak: a kifejezésnek ez a kevéssel meglevítő mindegyik *rengeteg munka eredménye*, csak hogy azzal nem terhel bennünket. Ki gondolna a gyümölcsfák virágborulásokor arra, hogy a kertek meg is kellett művelni?

Összefoglalva a mondottakat: merjünk egész lélekkel belefeledkedezni a művészetbe, ne nyomjuk el legmélyebb sejtjeinket, ne tagadjuk, mi vonz, mi taszít. És ne legyünk tudálékosak, mert még a tudás sem ment meg a tévedésektől, nem hogy a tévedések melegágya, a tudálékoság. Mindazonáltal tanuljunk is, amennyit lehet. Mégis: a művészettel való együttélés legyen folytonos vizslata érzelmi reakcióinknak, önmagunk megismerésének mélyen egyéni és ugyanakkor szélesen társadalmi funkciója.

Erre tanít bennünket Matisse példája.

VINKLER LÁSZLÓ

VINCZE ANDRÁS

Szegény kis srác

Már senkinek sem számított, senkinek kereste, nem kapott meghívókat, airta előtt senkinek ment el, a folyócsa végén lakott. Hetvenkétéves volt, magas, hajlott természetű, szikár, csontos, borotvált arcú, valami régi bricseszt viselt, fekete pamut-harisnya, vastagtalpu marhabőr cipő, rövid karimájú zöld kalapot. Avitt volt rajta minden, bőre, a posztó színe, tekintete, s mindez valahogy egységesen sugározta a tiszta, magános öregséget.

Egyenletesen járt, kemény tekintettel nézett meg minden, magában számontartott új és legújabb változásokat, rágódott a múlton, nem fájdalommal, nem önkínzóan, csak úgy emlékezően és egyeztetően.

Megmagyarázta utólag magának, mit miért tett, mit miért nem tett. Általában azt hitték róla, hogy mogorva, nem érdekli semmi, rozoga vénység, a múlt kétlábújáró emléke.

Vivómeester volt Pesten, nyugdíja előtt került ide le, már raktárosként. Izületei megmerevedtek, de azért mindennap félórát kínozza magát, szíve, tüdője rendben volt, és megtette a napi kétóra sétát a folyóparton. Szerette az új épületeket, a friss forgalmat, mindegy megnézte az új kirakatokat, újságit gondosan elolvasta, és magában kiegészítette mindennel.

Néha fájt, hogy egyedül van, szeretett volna valakivel beszélgetni, de nem szólhat meg senkit, ez furcsa, és nem neki való. Tudta, hogy a házban, ahol lakott, vén szívnak csúfolják, a bakancsos, ezt is hallotta, és más egyebeket, sokkal sértőbbeket.

A fiatalok el sem tudták képzelni, hogy helyesli mindazt, amit a fiatalság jelent, az erő kifejtését, a mást akarást, a lazás tanulást, a lázadást a régi ellen, a gyűlöletet a volt urak ellen, sok mindent helyeselt bennük, és tudta, hogy ez az ő életük, most csinálják meg életüket, jól akarják csinálni, nem baj az, hogy néha rosszul csinálják. A java kiforr, céltudatos ember lesz, selejt mindegy akad.

Sok tehetséges, tanítványa elkallódott nők miatt, kezdeti sikerek miatt, vagy egyszerűen ivott. Ismerte a fiatalságot, ő, a fiatalság! Mennyi erő van egy kitörésben, a kardhegyen szikrázik az összpontosított erő és szellem, s nem csak a vívásban van ez így, de ahogy lapátolnak itt szemet, mooskosnak a szénportól, gépszerűen jár karjuk, ezt már nem tudná megcsinálni. Viccelnek. Sok a felesleg, tréfában sül ki a belső erőlehellet.

Villanypoznák mellett halad el, fent egy kölyök babráll, kölyök, komoly és fontos munkát végez. Italbolt előtt lépked most, itt szokott visszafordulni, ez a végállomás sok érdekességet tartalmazott.

Lassanként meggyőződésévé vált, hogy akik idejárnak, pusztán unalomból, butaságból isznak, nem tudnak magukkal mit kezdeni. Ha egy óriási tornatermet adnának neki, felállítaná ezeket a támforgókat, fecsegőket, mosdatlanokat, káromkodókat, felesleges idejükkal pazarlókat, és megtanítaná őket tornázni, vívni. Utána zuhany, aztán ki a friss a levegőre, és haza.

Ezt csak játékosan gondolta, tisztában volt azzal, hogy az embernek nem elég az egészséges testmozgás, feltétlenül szükséges az egészséges agymozgás is. De az embereket nem lehet erre kényszeríteni, — tessék, nyitva a színház, a könyvtár, nyitva a csapszék, te a csapszékbe mentél, nem tehetek ellene semmit. Ezek a gondolatok többféle variációban forogtak agyában, miközben elért a sarokig, megfordult, té-